

Aleksandra Jędrzysek-Geisler

Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie

ajedrysek@op.pl

ORCID: orcid.org/0000-0002-8360-8622

DOI: doi.org/10.13166/ped/NRBF5860

NAUKA ZDALNA ZWIĄZANA Z PANDEMIĄ COVID-19 A BEZRADNOŚĆ INTELEKTUALNA UCZNIÓW

REMOTE LEARNING RELATED TO THE COVID-19 PANDEMIC AND INTELLECTUAL HELPLESSNESS OF STUDENTS

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic has had a huge impact on many of the world's social changes. They also affected education, which had to face a completely new challenge – online learning. In this sudden, unexpected and new situation, the intellectual helplessness of students seems to be an extremely important issue. The aim of the research was to check whether there is a correlation between the teachers' experience in online teaching and the intellectual helplessness of students and whether there are statistically significant differences in the intensity of intellectual helplessness of students due to the duration of remote learning. The research sample consisted of 1,134 students and 858 teachers from all over Poland, mainly from primary schools. The following research tools were used in the study: a self-written questionnaire, the Intellectual Helplessness Scale (SBI) by Grzegorz Sędek (for the purposes of this study, the tool was adapted to the assessment of on-line learning). Data analysis showed that there is no correlation between teachers' experiences in online learning and students' intellectual helplessness, and that students' intellectual helplessness changes statistically significantly with the duration of online learning.

STRESZCZENIE

Pandemia COVID-19 miała ogromny wpływ na wiele zmian społecznych na świecie. Dotknęły one również edukację, która musiała zmierzyć się z zupełnie nowym wyzwaniem – nauką on-line. W tej nagłej, niespodziewanej i nowej sytuacji bezradność intelektualna uczniów wydaje się być niezwykle istotnym zagadnieniem. Celem badań było sprawdzenie, czy istnieje korelacja doświadczenia nauczycieli w nauczaniu on-line z bezradnością intelektualną uczniów oraz czy istnieją istotne statystycznie różnice w nasileniu bezradności intelektualnej uczniów ze względu na czas trwania nauki zdalnej. Próbę badawczą stanowiło 1134 uczniów i 858 nauczycieli z całej Polski, głównie ze szkół podstawowych. W badaniu zastosowano następujące narzędzia badawcze: ankietę własnego autorstwa, Skalę Bezradności Intelektualnej (SBI), autorstwa Grzegorz Sędka (na potrzeby niniejszego badania narzędzie dostosowano do oceny nauki on-line). Analiza danych wykazała, że nie istnieje zależność między doświadczeniami nauczycieli w nauczaniu on-line i bezradności intelektualnej uczniów oraz, że bezradność intelektualna uczniów zmienia się istotnie statystycznie z czasem trwania nauki on-line.

KEYWORDS: *remote learning, on-line learning, intellectual helplessness*

SŁOWA KLUCZOWE: *zdalne nauczanie, nauka on-line, bezradność intelektualna*

WPROWADZENIE

Pandemia COVID-19, która dotknęła większość krajów świata na początku 2020 roku w istotny sposób zrewolucjonizowała współczesną edukację. Praktycznie z dnia, na dzień zamknięto placówki oświatowe. Najpierw Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 roku ograniczono funkcjonowanie jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, później Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 roku wprowadzono kształcenie na odległość, które trwało nieprzerwalnie do końca roku szkolnego 2019/2020. We wrześniu 2020 roku szkoły na krótko wróciły do nauki w formie tradycyjnej i od 24 października 2020 roku część szkół pracowała w formie tradycyjnej, a część zdalnie, później pracowały hybrydowo w zależności od sytuacji pandemicznej (Ministerstwo Edukacji i Nauki, 2021).

Marzec 2020 roku był okresem niezwykle trudnym dla uczestników procesu edukacji. W ciągu kilku dni koniecznością stało się dostosowanie metod nauczania i uczenia się do formy zdalnej. Było to niezwykle wymagające wyzwanie, szczególnie dla nauczycieli, którzy musieli podnieść swoje kompetencje w zakresie pracy z nowymi technologiami w bardzo krótkim czasie i z dużą intensywnością. Uczniowie zostali drastycznie odizolowani od swoich rówieśników i przez kilka semestrów zmagali się z kształceniem w domu, bez bezpośredniego wsparcia nauczyciela. Większość uczniów, podobnie jak nauczycieli nie miała wcześniej styczności z nauką on-line. Sytuacja wymusiła również konieczność opracowania zupełnie nowej metodyki nauczania, dostosowania sprzętu czy odpowiednich łączów internetowych, a przede wszystkim nauki obsługi nowych aplikacji, platform czy programów. Nauka on-line zmieniła także zupełnie formę relacji interpersonalnych. „Bardziej niż jakakolwiek inna grupa wiekowa nastolatki potrzebują interakcji społecznych ze swoimi rówieśnikami, czasu na zewnątrz i komunikacji twarzą w twarz. W okresie zamknięcia i kształcenia na odległość młodzi ludzie byli pozbawieni podstawowych potrzeb rozwojowych” (Kolber, 2022), co z – pewnością stanowiło niezwykłą trudność.

W zasadzie od samego początku pandemii prowadzono wiele badań dotyczących nauki zdalnej. Dotąd dotyczyły one przede wszystkim: zaburzonych relacji rówieśniczych, pogłębiających się problemów ze zdrowiem psychicznym czy też brakiem higieny cyfrowej. Istnieją też analizy mówiące o pozytywnych aspektach pracy zdalnej na przykład podniesienie się nauczycielskich (Jaskulska, Marciniak, Jankowiak, Klichowski, 2022). Pomimo że problematyka bezradności intelektualnej pozostaje od lat w sferze zainteresowań badaczy, dotrzeć do badań związanych z bezradnością intelektualną w sytuacji pandemii jest na razie trudno, gdyż jest to zjawisko nowe i badania oraz analizy trwają.

BEZRADNOŚĆ INTELEKTUALNA

Bezradność w języku potocznym funkcjonuje jako synonim trudności dostosowania do zmieniających się warunków, szczególnie tych trudnych (Ciżkowicz, 2009). Naukowo definicja bezradności uzależniona jest od przyjętej

perspektywy teoretycznej. Mirosław Kofta i Grzegorz Sędek na podstawie badań własnych uznali, że podstawowym problemem osób będących w stanie bezradności są „kłopoty z wytwarzaniem skutecznych programów aktywności w sytuacjach nowych” (Kofta, Sędek 1993, s. 166). Stworzyli oni informacyjny model bezradności, postulujący istnienie tego rodzaju trudności mających związek z zaburzeniami w zakresie poznawczej kontroli działania. Model ten w zastosowaniu do warunków szkolnych postuluje, że w trakcie lekcji może odbywać się trening bezradności, który opisywany jest poprzez demobilizację poznawczą (zmniejszenie aktywności poznawczej dążącej do rozwiązania problemu), deficyt rozumienia (zmniejszenie zdolności do włączania nowych informacji w już istniejące struktury) oraz deficyt emocji, który składa się z uczuć związanych z poczuciem zagrożenia, bezradności, a nawet depresji (Overmier i Seligman, 1967; Maier i Seligman, 1976, za: Ciżkowicz, 2009). Jeżeli takie stany bezradności występują wielokrotnie, ulegną stabilizacji, co ułatwia ich przyszłe wzbudzenie bez wcześniejszego treningu. Spirale bezradności intelektualnej obrazuje rysunek 1.

RYSUNEK 1. *Spirala bezradności intelektualnej.*

Źródło: Jędrzysek-Geisler, A. (2021). Nauka on-line a wypalenie zawodowe nauczycieli i bezradność intelektualna uczniów. W: Z. Sirojć (red.). *Problemy współczesnej pedagogiki*, s.188.

„Zgodnie z założeniami teorii modelu informacyjnego „główną przyczyną bezradności intelektualnej w szkole jest nieodpowiedni sposób nauczania (np. koncentracja na mechanicznym zapamiętywaniu, mało urozmaicone przekazywanie treści), nieprawidłowości w relacjach pomiędzy uczniem a nauczycielem, a także nieodpowiednie sposoby uczenia się” (Fusińska, 2011). Niestety „w percepcji nauczycieli uczniowie nie posiadają kompetencji do samodzielnego planowania i organizowania nauki, nie są przygotowani do samokształcenia – umiejętności, które powinny być rozwijane w trakcie nauki szkolnej” (Nieduziak, Przybylska, 2021).

Sytuacja nauki zdalnej, szczególnie na samym początku jej trwania, z całą pewnością nie sprzyjała rozumieniu materiału, gdyż ani nauczyciele nie wiedzieli w większości, w jaki sposób przekazywać efektywnie wiedzę, a uczniowie jak ją przyjmować. Z niniejszych badań wynika, że 70,70% badanych nauczycieli na dzień 19-20 marca 2020 roku nie miała żadnego doświadczenia w nauczaniu on-line; 18,60% miała małe doświadczenie; 8,50% średnie; 2,20% duże (Rysunek 2). Marlena Plebańska, Aleksandra Szyller i Małgorzata Sieńczewska (2000) piszą, że brak przygotowania nauczycieli do nauki zdalnej należałoby rozpatrywać w trzech obszarach:

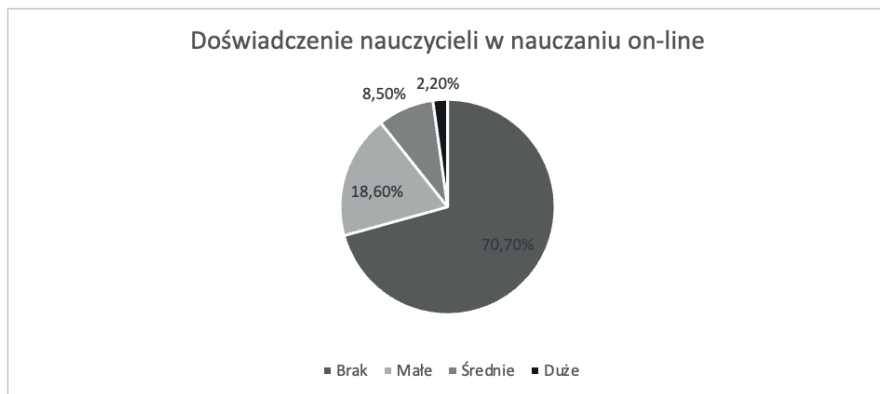
- przygotowania technologicznego (brak stosownego sprzętu czy odpowiedniego internetu),
- przygotowania metodycznego w zakresie nauczania on-line (doboru odpowiednich narzędzi i metod do pracy zdalnej),
- braku wystarczających kompetencji cyfrowych wśród nauczycieli.

Nauczyciele w większości nie byli przygotowani do prowadzenia zajęć zdalnie. Jak piszą Grzegorz Sędek, Daniel McIntosh (1998); Izabela Krejtz, Sylwia Bedyńska (2009); Magdalena Zyta Jabłońska, Sylwia Bedyńska, Łukasz Gradowski i Grzegorz Sędek (2016) badania nad bezradnością intelektualną w szkole, prowadzone w polskich szkołach ujawniły, że sposób prowadzenia zajęć nie promujący zrozumienia materiału i koncentrujący się jedynie na odtwórczym stosowaniu algorytmów przekłada się na wyższy poziom lęku na lekcjach matematyki, poczucie bezradności, niższą motywację wewnętrzną oraz niższe osiągnięcia szkolne.

Wspomniane wyżej nieprawidłowości w relacjach jako przyczyna bezradności intelektualnej, w sytuacji nauki zdalnej jest również ważnym aspektem. Niemożność spotkania, początkowo relacje głównie w formie przesyłania materiałów, często bez kontaktu w czasie rzeczywistym zdecydowanie nie sprzyjały budowaniu czy utrzymywaniu relacji. W związku z zamknięciem szkół, zakładów pracy i domów kultury, a także ograniczenia ruchu i spotkań rodzinnych i towarzyskich, nasilały się negatywne emocje odczuwane przez jednostki (Dymecka, 2021). Anna Buchner, Marta Majchrzak, Maria Wierzbicka (2020), Sylwia Jaskulska, Barbara Jankowiak (2020) piszą, że nauczyciele wskazują, iż działania wymagające relacji i komunikacji z uczniami są w czasie pandemii bardzo utrudnione.

„Doświadczenie bezradności intelektualnej nie zależy od obiektywnych możliwości intelektualnych ucznia (mogą ją odczuwać także osoby o wysokiej sprawności intelektualnej)” (Bąk, Barszcz, Słowińska, Szymańska, Oleszkowicz, 2021). Jak pisze Bąk i współpracownicy (2021) wśród przyczyn bezradności intelektualnej ważne są również niewłaściwe sposoby uczenia się i radzenia sobie z materiałem (np. ograniczona zdolność selekcjonowania i porządkowania wiadomości czy wyszukiwania luk w uzyskiwanych informacjach). Wyniki badań nad nauczaniem języków obcych pokazują, że istnieje ujemna korelacja między stosowaniem strategii uczenia się a wyuczoną bezradnością (Kolber, 2019). Wskazuje to na potrzebę podejmowania przez nauczycieli działań edukacyjnych mających na celu zmianę biernego na aktywne nauczanie. Nowa, nagła sytuacja nauki on-line postawiła uczniów w sytuacji, gdzie musieli również przeorganizować stary i stworzyć swój po części nowy system uczenia się.

RYSUNEK 2. Doświadczenie nauczycieli w nauczaniu on-line na dzień 19-20 marca 2020

Źródło: Opracowanie własne

BADANIA WŁASNE

Cel badań

Celem badań było sprawdzenie, czy istnieje korelacja doświadczenia nauczycieli w nauczaniu on-line z bezradnością intelektualną uczniów oraz czy istnieją istotne statystycznie różnice w nasileniu bezradności intelektualnej uczniów ze względu na czas trwania nauki zdalnej.

Problemy i hipotezy badawcze

Pierwszy problem badawczy dotyczył korelacji doświadczenia nauczycieli w nauczaniu zdalnym z bezradnością intelektualną uczniów. Drugi problem badawczy dotyczył różnic w nasileniu bezradności intelektualnej ze względu na czas trwania nauki on-line.

1. Istnieje ujemna zależność między doświadczeniem nauczycieli w nauczaniu na odległość na odległość a nasileniem bezradności intelektualnej uczniów.
2. Istnieją różnice w nasileniu bezradności intelektualnej uczniów ze względu na czas trwania nauki on-line.

Metody, techniki i narzędzia badawcze

W badaniu zastosowano następujące narzędzia badawcze: ankietę własnego autorstwa dotyczącą wad i zalet nauki on-line, Skalę Bezradności Intelektualnej (SBI), autorstwa Grzegorz Sędk (na potrzeby niniejszego badania narzędzie dostosowano do oceny nauki on-line).

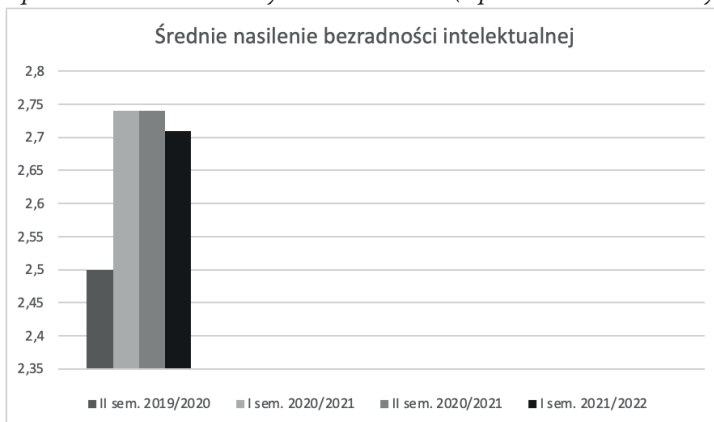
Charakterystyka badanej próby

W badaniach wzięło udział 1232 uczniów i 631 nauczycieli z terenu całej Polski. Średnia wieku badanych uczniów to 16,72 – najmłodszy respondent miał 10 lat, najstarszy 20 lat. Średnia wieku badanych nauczycieli to 42,05 – najmłodszy respondent miał 22 lata, najstarszy 70 lat. 87% badanych nauczycieli to kobiety. Wśród uczniów 64 % było płci żeńskiej, 36 męskiej.

Wyniki

Analiza wykazała, że średni wynik oceny bezradności intelektualnej II semestrze roku szkolnego 2019/2020 wyniósł ($=2,50$; $SD=0,39$), w I semestrze roku szkolnego 2020/2021 ($=2,74$; $SD=0,35$), w II semestrze 2020/2021 ($=2,74$; $SD=0,31$), a w I semestrze 2021/2022 ($=2,71$; $SD=1,01$). Na rysunku 3 zaprezentowano średnie wyniki bezradności intelektualnej wśród uczniów.

RYСУNEK 3. Średnie wyniki bezradności intelektualnej u badanych uczniów od początku pandemii w Polsce do stycznia 2022 roku (z podziałem na semestry)

Źródło: opracowanie własne.

Weryfikacja hipotez

Jak wynika z tabeli 1 nie ma istotnych zależności między doświadczeniem nauczycieli w nauczaniu on-line a bezradnością intelektualną uczniów ($R=0,24$; $p>0,05$).

TABELA 1. Doświadczenie nauczycieli w nauczaniu na odległość a bezradność intelektualna uczniów ($N=1863$)

	Bezradność intelektualna	
	R	p
Doświadczenie nauczycieli	0,24	0,12

N = liczba badanych; R – wartości współczynnika R Spearmana; p – istotność; * $<0,05$; ** $0,01$

Jak wynika z tabeli 2 uczniowie w II semestrze 2019/2020 odczuwali istotnie niższą bezradność intelektualną niż w I semestrze 2020/2021 i II semestrze 2020/2021 oraz w I semestrze 2021/2022. Nie stwierdzono różnic w tym zakresie między I i II semestrem 2020/2021 oraz między II semestrem 2020/2021 i I semestrem 2021/2022.

TABELA 2. Wyniki analizy różnic dla rezultatów zmiennej bezradność intelektualna względem zmiennej grupującej czas trwania nauki on-line ($N=1232$)

	II sem. 2019/2020 \bar{x}	I sem. 2020/2021 \bar{x}	II sem. 2020/2021 \bar{x}	I sem. 2021/2022 \bar{x}	t	p
II sem. 2019/2020	2,50	2,74			-7,89	0,00**
	2,50		2,74		-8,42	0,00**
	2,50			2,71	-8,49	0,00**
I sem. 2020/2021		2,74	2,74		0,00	1,00
		2,74		2,71	1,30	0,32
II sem. 2020/2021			2,74	2,71	1,29	0,34

N – liczba osób; \bar{x} – średnia; t – Wynik testu t Studenta; * $0,05$; ** $0,01$

DYSKUSJA

Hipoteza 1 zakładała istnienie związku doświadczenia nauczycieli w nauczaniu na odległość z bezradnością intelektualną uczniów. Analizy nie potwierdziły takiego związku. Być może przyczyną takiego wyniku jest fakt, że nauczyciele (co wynika z innej części badań) bardzo szybko (mimo złego stanu początkowego – ponad 70% nie miało wcale doświadczenie w nauczaniu on-line) sprościli zadaniu (potraktowali sytuację jako bardzo poważne wyzwanie) i z każdym dniem opanowywali nowe metody i techniki pracy w sytuacji nauki on-line. Nauczyciele czerpali „wiedzę na temat prowadzenia zajęć online głównie z Internetu – świadczy to o wielkiej determinacji tego środowiska, by dostosować formułę nauczania do nowych, niespodziewanych realiów” (Plebańska, Szyller, Sieńczewska, 2000, s.14). Edyta Nieduziak i Irena Przybylska (2021) stwierdziły, że „w pierwszym okresie prowadzenia zajęć zdalnych (marzec – czerwiec 2020) znaczna część nauczycieli rezygnowała z bezpośredniego kontaktu z uczniami na rzecz przesyłania materiałów do pracy samodzielnej i weryfikowania postępów w nauce na podstawie zadań przesyłanych przez uczniów. Nauczyciele dopiero poznawali narzędzia cyfrowe, które umożliwiły im zdalne prowadzenie lekcji. Druga fala pandemii koronawirusa (od października 2020), a także trzecia (marzec 2021) wydają się czasem względnej stabilizacji w pełnieniu roli nauczyciela w dystansie społecznym. Nauczyciele chętniej i zdecydowanie sprawniej posługiwali się technologiami cyfrowymi, rozwinęli swoje kompetencje cyfrowe. Jest to jedna z niewielu pozytywnych konsekwencji prowadzenia edukacji zdalnej” (Nieduziak, Przybylska, 2021, s.10). Do podobnych wniosków doszły Marlena Plebańska, Aleksandra Szyller i Małgorzata Sieńczewska (2000) pisząc „pomimo poczucia braku przygotowania i braku zorganizowanego wsparcia administracyjnego, nauczyciele poradzili sobie z zachowaniem ciągłości nauczania na miarę dostępnych możliwości, przenosząc edukację do świata cyfrowego. Pomimo początkowych problemów, dzięki własnemu zaangażowaniu, pomocy innych nauczycieli, oraz materiałom udostępnionym przez organizacje, wydawnictwa, ekspertów i centra kompetencyjne, coraz więcej zajęć, z coraz lepszym efektem, prowadzonych jest cyfrowo” (Plebańska, Szyller i Sieńczewska, 2010, s 13-14). Z badań wynika, że uczniowie również

dobrze ocenili kompetencje nauczycieli. „Uczestnicy badania są w bardzo wysokim stopniu przekonani o tym, że ich nauczycielki i nauczyciele bardzo dobrze poradzili sobie z techniczną stroną kształcenia zdalnego” (Jaskulska, Marciniak, Jankowiak, Klichowski, 2022, s. 155).

Hipoteza 2 zakładała istnienie różnic w nasileniu bezradności intelektualnej ze względu na czas trwania nauki on-line. Analizy potwierdziły częściowo tą hipotezę. Rzeczywiście wystąpiły istotne różnice w zakresie bezradności na samym początku (II sem. 2019/2020) i kolejnym roku szkolnym, jednak potem już w trakcie nauki zdalnej zjawisko bezradności nie nasilało się. Oznacza to, że w sytuacji zdalnego nauczania uczniowie poczuli się zdecydowanie bardziej bezradni intelektualnie, jednak po prawie roku przyzwyczaili się do takiej formy nauki. Nadal ponosili wiele porażek edukacyjnych, jednak albo już przestali je dostrzegać, albo i oni, i nauczyciele nabyli więcej kompetencji do nauki on-line. Przyczyną braku pogłębiania się bezradności intelektualnej może być też to, że jak pisze Piotr Gindrich (2011) przeciwdziałanie poprzez własną skuteczność w zakresie uczenia się czy też własną skutecznością – zarówno uczniowie, jak i nauczyciele zdecydowanie rozwinęli tu swoją samoświadomość i kompetencje. Początkowo wielu uczniów miało problemy z dostępem do odpowiedniego sprzętu czy łączy internetowych, w trakcie trwania nauki on-line w różny sposób zostali w nie doposażeni co z pewnością może również mieć związek z niższą bezradnością w kolejnym semestrze. Należy pamiętać, że ogólna ocena nauki on-line różni się ze względu na przykład na płeć, wiek, czy miejsce zamieszkania (Jaskulska, Marciniak, Jankowiak, Klichowski, 2022), stąd trzeba brać pod uwagę, że aspekt bezradności intelektualnej należałoby rozpatrywać osobno dla każdej z wymienionych grup.

W trakcie edukacji zdalnej uczniowie, nauczyciele oraz rodzice zdobyli wiele doświadczeń związanych z szeroką pojętą edukacją zdalną, które z pewnością będą mogli wykorzystać w przyszłości. Edukacja zdalna realizowana z wykorzystaniem technologii cyfrowych prawdopodobnie będzie powracała w coraz to bardziej zróżnicowanych okolicznościach. „Warto tu wskazać, że choć okres ten był olbrzymim wyzwaniem dla systemów edukacyjnych i zatrudnionych w ich ramach osób, a także uczniów i ich rodzin, to traktowanie go wyłącznie jako czasu zagrażającego i szkodliwego jest w naszym spojrzeniu błędne. Okazuje się bowiem, że przynajmniej część uczniów, rodziców

i nauczycieli bardzo w tym czasie skorzystała, ucząc się nowych umiejętności, zyskując kompetencje (także w wymiarze psychologicznym) czy też angażując się w wartościowe relacje społeczne. Okres ten może być także inspiracją dla rozwiązań dydaktycznych i wychowawczych, które będą lepiej odpowiadać na wyzwania, przed którymi stoi współczesna polska szkoła” (Pyżalski, Walter, 2021, s. 4).

REFERENCES

- Bąk, O., Barszcz, S., Słowińska, A.M., Szymańska, W., Oleszkowicz, A. (2021). *Pochwały i krytyka od nauczyciela a bezradność intelektualna z matematyki i języka polskiego u dziewcząt i chłopców w okresie wczesnej adolescencji*. *Psychologia Rozwojowa*, 26 (2), 7996.
- Buchner, A., Majchrzak, M., Wierzbicka, M. (2020). *Edukacja zdalna w czasie pandemii*. Raport. Edycja I. Warszawa: Fundacja Centrum Cyfrowe. <https://centrumcyfrowe.pl/edukacja-zdalna/> Data uzyskania: 0.07.2021
- Ciżkowicz, B. (2009). *Wyuczona bezradność młodzieży*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Dymecka, J. (2021). Psychospołeczne skutki pandemii COVID-19. *Neuropsychiatria i Neuropsychologia*, 16(1–2), 1–10
- Fusińska, A. (2011). Wyuczona bezradność intelektualna oraz umiejscowienie poczucia kontroli nad ocenami szkolnymi u młodzieży gimnazjalnej z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. *Szkoła Specjalna* (4), 283-295.
- Gindrich, P. (2011). *Psychospołeczne korelaty wyuczonej bezradności i młodzieży gimnazjalnej z trudnościami w uczeniu się i zaburzeniami towarzyszącymi*. UMCS.
- Jaskulska, S., Jankowiak, B. (2020). Postawy nauczycielek i nauczycieli wobec kształcenia na odległość w czasie pandemii COVID-19. *Studia Edukacyjne*, (57), 47-65.
- Jaskulska, S., Marciniak, M., Jankowiak, B., Klichowski, M. (2022). Edukacja zdalna w czasie pandemii COVID-19 w doświadczeniach polskich uczniów i uczennic: codzienność i wizja przyszłości szkoły. *Edukacja Międzykulturowa*, 1(16), 151-163.
- Jędryszek-Geisler, A. (2021). Nauka on-line a wypalenie zawodowe nauczycieli i bezradność intelektualna uczniów. W: Z. Sirojć (red.). *Problemy współczesnej pedagogiki* (s.185-210). Warszawa: ASPRA-JR.
- Jabłońska, M., Bedyńska, S., Gradowski, Ł., Sędek, G. (2016). Predictors of instrumental motivation for mathematics in PISA 2012. The role of gender, self-concept, helplessness, negative emotions, worries and intrinsic motivation. *Studia Psychologiczne*, 54 (2), (42-51).
- Kofta, M., Sędek, G. (1993). Wyuczona bezradność: podejście informacyjne. W: M. Kofta (red.). *Psychologia aktywności: zaangażowanie, sprawstwo, bezradność* (s.171-223). Poznań: Wydawnictwo Nakom.

- Kolber, M. (2019). The relationship between language learning strategies and learned helplessness. *Przegląd Pedagogiczny*, 2, 250–262.
- Kolber, M. (2022). Learned helplessness of young people during the COVID-19 distance learning. A research report. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, T. XLI, z. 1, 41-52.
- Krejtz, I., Bedyńska, S. (2009). Jak na tureckim kazaniu... Przeciwdziałanie bezradności intelektualnej w szkole. W: A. Nowak, K. Winkowska-Nowak, L. Rycielska (red.). *Szkoła w dobie Internetu* (s. 57–170). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Nieduziak, E., M., Przybylska, I. (2021). *Edukacja zdalna w czasie pandemii SARSCoV-2 na terenie gminy Jastrzębie Zdrój. Raport z badań*. Katowice: Towarzystwo Inicjatyw Naukowych.
- Ministerstwo Edukacji i Nauki (2021). Podsumowanie roku szkolnego 2020/2021. Strona internetowa: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/podsumowanie-roku-szkolnego-20202021> Data uzyskania: 10.01.2022.
- Plebańska, M., Szyller, A., Sieńczewska, M. (2000). Raport – edukacja zdalna w czasach COVID-19. Podsumowanie wyników badania Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego.
- Pyżalski, J., Walter, N. (2021). *Edukacja zdalna w czasie pandemii COVID-19 w Polsce – mapa głównych szans i zagrożeń. Przegląd i omówienie wyników najważniejszych badań związanych z kryzysową edukacją zdalną w Polsce dla Wojewódzkiej Rady Dialogu Społecznego w Gdańsku*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19.
- Sędek, G., McIntosh, D. N. (1998). Intellectual helplessness: Domain specificity, teaching style, and school achievement. W: M. Kofta, G. Weary, G. Sędek (red.). *Personal control in action: Cognitive and motivational mechanisms* (s. 391-418). New York: Plenum Press.